

**Bóna Judit – Krepsz Valéria (szerk.): Nyelvfejlődés
csecsemőkortól kamaszkorig**

(Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 2020. 268 p.)

A *Nyelvfejlődés csecsemőkortól kamaszkorig* című kötet a magyar nyelv tudomány legfrissebb eredményeit tárja elénk a fonetika, a pszicholingvisztika és a pragmatika területéről. Megtudhatjuk, hogy mit lehet vizsgálni a nyelvvultrahanggal, mikor jelennek meg az első rekurzív szerkezetek a gyermeknyelvben, vagy hogy az ADS-sel (autizmus spektrum zavarral) és ADHD-vel (figyelemhiányos/hiperaktivitás zavarral) élő gyermekek valóban elmaradnak-e a nyelvi mutatókban egészséges társaikhoz képest. A kötetben szereplő alap kutatások kiváló kiindulási pontot jelenthetnek az alkalmazott kutatások irányába is.

Markó Alexandra és munkatársai kutatásukban magyar gyermekek artikulációját vizsgálták. A gyermeki beszédben nagyobb a variabilitás, és erőteljesebben érvényesül a koartikuláció. A nyelvi folyamatokat és ennek részeként a nyelv mozgását ma már lehetséges közvetlenül vizsgálni az ún. nyelvvultrahanggal, amely az egyik legelterjedtebb technika a beszédkutató artikulációs laboratóriumokban. A szerzők tanulmányukban többek között amellet érvelnek, hogy szükség lenne olyan gyermekbeszéd-adatbázisokra, melyek az artikulációs és akusztikai adatokat jó minőségben tartalmazzák.

Krizsai Fruzsina, Balázs Andrea és Babarczy Anna a kontextus szerepét vizsgálták óvodáskorú gyermekek metaforaértésében. Ehhez Giora optimális újszerűség elméletét hívták segítségül, mely szerint az ismerős ingerek esetében kicsi a kognitív terhelés, és kevés hatást gyakorolnak ránk, míg az újszerű ingerek befogadása nagyobb erőfeszítést igényel, és nagyobb hatást is vált ki. A szerzők azt a kérdést tették fel, hogy a semleges és a támogató kontextus hatása között van-e különbség, valamint az ismerős-újszerű megértésében alkalmazott stratégia eltér-e. Megállapították, hogy a konvencionális metaforák esetén kicsi a hatása a kontextusnak. Az újszerű metaforák körében szignifikáns eltérést adtak a csoportok között. A gazdag kontextus a semleges kontextushoz képest pozitívan hat a gyerekek metaforaértésére. A konvencionális metaforák megértését életkori csoporttól függetlenül kevésbé befolyásolja a gazdag kontextus, míg az újszerű kifejezéseknél a nagyóvodások és a felnőttek szignifikánsan sikeresebben hasznosítják a kontextust, mint a kisóvodások.

Grácsi Tekla Etelka és munkatársai az /s/ és /ʃ/ mássalhangzók ejtését elemezték két gyermek, illetve referenciaképpen egy felnőtt nő, az édesanyjuk beszédében. Hipotézisüket, mely szerint a két gyermek ejtésében már az első felvételek idején megjelenik a két konzonzán kontrasztja, de a felnőtt beszélő mintázatától eltérően, az eredmények igazolták. Két év alatt a gyermekek mintázata hasonlóbba vált a felnőttekéhez, és ez a változás az idősebb gyermek (fiú) beszédében volt a szembetűnőbb. A két magánhangzó között a kislány

ejtésében a ferdeség és a csúcsosság szempontjából, a kisfiú ejtésében pedig a csúcsosság szempontjából a szerzők nem találtak szignifikáns eltérést. Bár a kisfiú volt az idősebb, mégsem minden esetben az ő ejtésében volt határozottabb a kontraszt.

A Mesezene program hatását vizsgálta óvodások fonológiai feldolgozására Szűcs Antal Mór és Tar Éva. A fonológiai feldolgozás a beszélt és írott nyelv megértése során működő folyamatokat foglalja magában. A Mesezene program óvodai moduljának célja az olvasástanulás élménypedagógia-alapú előkészítése. A vizsgálati csoport gyermekei 28 héten keresztül vettek részt egy tréningprogramban. A kutatás eredményei szerint ez a program pozitív hatással van a fonéमतudatosság fejlődésére. A fejlődés a fonémaazonosítási feladatban volt a legszembetűnőbb. A kísérletben szereplő gyermekek valószínűsíthetően sikeresek lesznek majd az olvasástanulás kezdeti szakaszában is, mivel a fonémaszintű fonológiai tudatosság jó bejósolója a szóolvasási sikerességnek.

Zemán Andrea Anna azt a kérdést tette fel kutatásában, hogy az életkor és a különböző vizuális ingerek (tévé, számítógép, tablet stb.) használata hogyan hat a 4–6 éves óvodások fonológiai tudatosságára. A fonológiai tudatosság nem más, mint a szavak eltérő egységekre, szótagokra, illetve hangokra történő bontásának a képessége. A fonológiai szint két területe a rím- és a szótagtudatosság, a fonéमतudatosság pedig a beszédhangokkal történő műveletekre vonatkozik. Korábbi eredmények szerint a telekommunikációs eszközök használata káros a gyermek észlelésére, összpontosítási képességére, memóriájára és egyéb nyelvi-kognitív képességeire nézve is. A kutatás során a szerző a NILD Mozgás Terápia program Fonológiai tesztjét alkalmazta. Az eredmények szerint minél többet használja a gyermek az említett eszközöket, a fonéमतudatosság szintje annál rosszabbá válik. A leggyengébb teljesítményt a fonéमतudatosságban érték el a gyermekek. Emellett megállapítható volt, hogy az életkor előrehaladtával a vizsgált részfolyamatok egyre kifinomultabbá váltak.

Libárdi Péter és Gósy Mária a frázispozíció pszichopragmatikai jelzéseit vizsgálták tizenévesek beszédében. A kutatás célja a két leggyakoribb spontánbeszéd-jelenség, a kitöltött szünetek és a töltelékszók előfordulásainak elemzése a frázispozíció függvényében három korcsoportban (10, 14, 18). Két frázispozíciót különítettek el: a frázisbelseji helyzetet és a frázishatárt. Az adatok alapján megállapítható volt, hogy a kitöltött szünetek előfordulása legnagyobb mértékben a 18 éves beszélők narratíváiban tért el a frázispozíció szerint. A statisztikai elemzés szignifikáns különbséget mutatott a kitöltött szünetek előfordulásában mind az életkor, mind a frázispozíció tekintetében. A 10 és 18 évesek között szignifikáns eltérés volt a kitöltött szünetek előfordulásában a frázispozíció függvényében.

Langó-Tóth Ágnes kutatásában a rekurzív magyar birtokos szerkezetek megértését és produkcióját vette górcső alá a 4 és 8 éves kor közötti korosztályban. A rekurzió a szűkebb értelmezés szerint nem más, mint amikor

egy adott típusú szintaktikai frázis be van ágyazva egy ugyanolyan típusú szintaktikai frázisba. A szerző azt vizsgálta, hogy mely életkorban kezdődik el ezeknek a szerkezeteknek az elsajátítása és a produkciója. Ehhez a *kisfiú barátjának a kalapja* típusú rekurzív birtokos szerkezetet használta. A vizsgálat a következőképpen zajlott: egy fából készült házban mesebeli lények, illetve a hozzájuk tartozó ételek láthatóak, és egy tortasütéshez kell összegyűjteni a hozzávalókat, majd mindezt nyelviileg megformálni. Az eredmények szerint a megértés már 4 éves korban jónak mondható. A 8 éves korcsoportot kivéve a gyermekek megértése magasabb szintű volt, mint a produkciójuk. A megértés és a produkció a kísérlet eredményei szerint magyar gyermekeknél korábban kezdődik, mint amit a külföldi szakirodalom eredményei mutatnak. A produkció két éves csúszásban van a megértéshez képest.

Bartha Krisztina a szintaktikai tudatosság fejlődését vizsgálta kétnyelvű gyermekek körében. A szintaktikai tudatosság nem más, mint a grammatikai struktúrákhoz való tudatos hozzáférés, az ezekről való gondolkodás. A kutatásban 129 magyar–román kétnyelvű gyermek vett részt 5 és 8 éves kor között. Egy balansz (kiegyenlített) és egy dominánsan magyar nyelvű csoportban folyt a vizsgálat. A szintaktikai tudatosság mérésére saját tesztet alkalmazott a szerző, amelyben 13 grammatikailag helytelen és 13 helyes mondat szerepelt. Ebben a feladatban a statisztika nem mutatott eltérést az életkori csoportok között. A balansz kétnyelvű csoport eredményei azonban szignifikánsan jobbak voltak, mint a domináns csoporté. A 7 évesek csoportjáról volt elmondható, hogy már elsajátították a szintaktikai tudatosság képességét. A gyermekek nyelvi környezete meghatározónak bizonyult a nyelvi képességeket illetően.

Laczkó Mária tanulmányában 15 és 17 éves kamaszok spontán beszédének nyelvi jellegzetességeivel foglalkozott. Azt a kérdést tette fel, hogy vajon másképp beszélnek-e a digitális kultúrán felnövő magyar tizenévesek, mint más generációk. Az említett korcsoportokat 2002–2003-ban készült, azonos életkorú gyermekek felvételeivel vetette össze. A tizenöt éveseknél a jelen diákjainak spontán beszédei homogénebbek voltak, mint a múlt diákjaié. A jelen diákjainak spontán beszédében a bonyolultabb, komplexebb nyelvi formák kevésbé voltak jellemzőek, mint a múlt diákjaiéban. Megállapította továbbá a szerző, hogy a múlt diákjainak beszédében több volt a 100 szóra vetített megakadások száma. A jelen diákjainak beszédében a KFM (közlésegységek fejlődési mutatója) jóval alacsonyabb, mint a múlt diákjainál, de statisztikai eltérés csak a 15 éveseknél volt tapasztalható.

Murányi Sarolta óvodáskorú gyermekek körében vizsgálta a spontán történetalkotás képességét. Ezt a képességet nagyban befolyásolja a gyermek szocioökonómiai státusza is, de emellett természetesen az életkor is döntő tényező. A kísérletben 12 magyar anyanyelvű óvodás vett részt, akik a vizsgálat kezdetén még kiscsoportosok, annak végén pedig már nagycsoportosok voltak. A feladat az volt, hogy kép alapján formáljanak meg szóban egy történetet. Az első

évben a gyermekek többsége segítséget igényelt, így gyakoriak voltak a segítő kérdések. A három mérés (2017, 2017, 2019) során a megnyilatkozások számában nem volt jelentős eltérés. Az információtartalom alapján viszont folyamatos fejlődés volt tapasztalható.

Svindt Veronika és Miklósi Mónika tanulmányukban a receptív nyelvtani és pragmatikai képességeket elemezték autizmus spektrum zavarral (ASD) és figyelemhiányos/hiperaktivitás zavarral (ADHD) élő gyermekek körében. Korábbi kutatási eredmények alapján elmondható ugyanis, hogy ezekben a spektrum jellegű fejlődési zavarokban a nyelvi elmaradás (zavar) aránya 40–80% körülre tehető. A szociális, viselkedésbeli és magatartást érintő zavar hátterében sok esetben a nem megfelelő nyelvi megértési képesség áll, amely kihathat a személy egész életére, életminőségére. A vizsgálatban ASD-vel, ADHD-val diagnosztizált, illetve kettős diagnózisú (ASD, ADHD) gyermekek eredményeit vetették össze egészséges gyermekek adataival. Az eredmények szerint a célcsoport mindhárom alcsoportja rosszabb eredményeket mutatott minden feladatban, mint a kontrollcsoport. A vizsgálati csoportokban jóval nagyobbak voltak az egyéni eltérések, mint a tipikus fejlődésű csoportban.

Steklács János és Bóna Judit a hangos olvasás jellemzőit vizsgálják 4. és 5. osztályos korban egy pilot vizsgálat keretében. Adatolták a fixációk (egy ponton történő megállás) számát és idejét, a szünetek hosszát és gyakoriságát, valamint arányát az olvasás ideje alatt. A vizsgálatban szereplő gyermekek az első vizsgálatkor 4. osztályba, a második vizsgálatkor ötödik osztályba jártak. Az eredmények szerint az olvasásra szánt összes idő szignifikánsan csökken ötödik osztályra. A statisztikai számítás a két időpontban kapott szünetarányok között nem mutatott eltérést. A bizonytalansági megakadások száma szignifikánsan csökkent viszont ötödik osztályra. Mindkét évfolyamban az újraindítás volt a leggyakoribb megakadástípus, a hibák között pedig a kihagyás szerepelt legnagyobb számban.

Kohári Anna és munkatársai a beszédritmus időbeli dimenziójának kérdéskörével foglalkoztak a dajkanyelvben. Húsz anyanyelvi beszélőt választottak ki, akiknek az volt a feladata, hogy egy történetet mondjanak el egy képeskönyv alapján. A magánhangzós és mássalhangzós szakaszok időtartama nagyobb variabilitást mutatott a dajkanyelvben, illetve a magánhangzós szakaszok időtartamaránya a beszéd teljes időtartamához képest szintén magasabbnak bizonyult. Mind a magánhangzós, mind a mássalhangzós szakaszok időtartamának szórása nagyobb a dajkanyelvben. A magánhangzós szakaszok időtartamában jobban tapasztalható a tempólassulás, mint a mássalhangzós szakaszokéban.

A kötet utolsó tanulmányában a szerző, Horváth Viktória (METU) saját gyermeke nyelvi fejlődését mutatja be 15 hónapos korától 44 hónapos koráig. A mintegy 6800 szóból álló korpuszon mennyiségi és minőségi elemzéseket is végzett. A kislány az első szavát 15 hónaposan mondta ki, míg 19 hónapos korára

a közlésvariációinak a száma elérte az 500-at. 20 hónapos korára meg tudta alkotni a kijelentő és a felszólító módot, a múlt és a jelen idejű igealakokat, toldalékolt szóalakokat, viszonzókat és mondatszókat. Első, kb. 500 közlése szinte kizárólag egyszavas volt, kétszavas megnyilatkozásokat 19 hónapos kortól lehetett adatolni. 20-24 hónapos kora között a feljegyzett közlések kb. 40%-a kétszavas. A harmadik életév a három- és négytagú közlések túlsúlyát mutatta. Összességében elmondható volt, hogy a kislány nyelvi intelligenciája, képessége fejlett volt, hiszen a fenti eredmények alapján több mutatóban is meghaladta az életkori átlagot.

A tanulmánykötetet szakmabelieknek és szakmán kívülieknek egyaránt ajánlom, az írások jól reprezentálják a jelenben folyó kutatások rendkívüli sokszínűségét.

HANTÓ RÉKA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
hantoreka@gmail.com